

Sota 1939-1944 ja sen vaikutukset tyttölyseossa

Koulunkäyntiä sota-ajan oloissa

Kuva on vuodelta 1944. Sota-aikana ja sen jälkeen koulun edessä oli halkopinoja samaan tapaan kuin tässä kuvassa. Maailmansodan syttyä vuonna 1939 Suomeen ei saatu ulkomaista koksia, joten kaupunkirakennuksia ryhdyttiin lämmittämään kotimaisella polttopuulla. Koksi oli kivihielestä kuivatistaamalla valmistettua hiiltä, mikä paloi kivihieiltä tasaisemmin. Sodan jälkeen koksen hinta oli noussut moninkertaiseksi, koska sitä ei saatu Suomeen samaan tapaan kuin ennen sotaa. Niinpä turkulaisissa kouluissa turvauduttiin halkolämmitykseen vielä 1940-luvun lopulla.

Tyttölyseon koulunkäynti oli katkonaista sotavuosina. Syksyllä 1939, ennen talvisodan puhkeamista, koulu oli keskeytettynä 9.10.-1.11.1939 välisenä aikana. Koulurakennus tarvittiin kertausharjoituksiin tulevien sotilaiden majoitustilaksi. Talvisodan puhjettua marraskuun viimeisenä päivänä koulukäynti päättyi ruokatunnin jälkeen pihalla olleen opettajan ilmoitukseen: ”Sota on alkanut. Koulu loppuu. Voitte mennä kotiin”. Kouluihin palattiin vasta seuraavan lukuvuoden alkaessa elokuussa 1940. Keskeyttäminen johtui sodan syttymisen aiheuttamasta

epätietoisuudesta, ja talvisodanaikaisten pommitusten takia koulu pysyi suljettuna. Lukuvuonna 1940-1941, välirauhan aikana, koulu toimi normaalisti. Lukuvuodesta 1941-1942 tuli katkonainen. Koulu alkoi alemmilla luokilla 3.11.1941 ja VII-IX -luokilla vasta 10.12.1941. Lukiolaisten osalta syynä oli se, että jatkosodan sytyttyä puolet tyttölyseon ylempien luokkien tytöistä oli lottina yms. maanpuolustustehtävissä. Myös seuraavana keväänä koulu päättyi tavallista aikaisemmin: nuoremmilla 1.5.1942 ja vanhemmilla oppilailla 13.5.1942. Syynä oli aikakauden termein ilmaistuna maatalouskampailu. Suomi oli kutsunut asepalvelukseen niin paljon reserviläisiä, ettei pelloilla kyetty tuottamaan tarpeeksi ruokaa sotaikäyväälle kansakunnalle. Rintamamiehiä kotiutettiin asepalveluksesta, ja koululaiset, Turun tyttölyseon oppilaat mukaan luettuna, tarvittiin peltotöihin vuonna 1942. Saman vuoden syksyllä lukukausi alkoi vasta 12.10.1942 samasta maatalouskampailusta johtuen. Koulunkäynnin keskeytyessä oppilaiden oli tentittävä väliin jääneet kurssit kunkin aineen opettajille.

Jossakin vaiheessa Turun Kuusistoon (Kuusiston kansakoulu, suojeluskuntatalo ja Pohjantalo) oli perustettu tyttökoulua varten oma siirtokoulunsa, mutta se siirtyi toisen turkulaisen koulun käyttöön. Kyse saattaa olla talvisodan alla tehdystä kaupungin tyhjentämistä koskevasta varautumissuunnitelmasta. Sen sijaan vuonna 1944 osa Turun tyttölyseosta muutti siirtokouluihin. Keväällä 1944 IX-luokka (lukion viimeinen luokka) jäi Turkuun tenttimään keskeytyneitä kurssejaan. VII- ja VIII-luokat siirtyivät Mynämäelle ja Vehmaalle jatkamaan koulunkäyntiä. Helmikuun 13. ja 22. päivien (1944) pommitusten jälkeen Turussa katsottiin tarpeelliseksi tehostaa väestönsuojelua maan varautuessa Neuvostoliiton mahdollisiin uudestaan alkaviin ilmapommituksiin. Jatkosodan alun jälkeen ei Turkua ollut pommitettu ennen kuin vasta helmikuussa 1944. Väestönsuojelun tehostamista vauhditti se tosiasia, että Turussa ei ollut väestönsuojia rauhan ajan asukasmäärälle lähimainkaan samassa suhteessa kuin muissa kaupungeissa. Helpottaakseen väestösuojapulaa kaupunki oli jo aiemmin kehottanut sotaponnisteluihin osallistumattomia turkulaisia lähtemään maaseudulle. Käsky koulujen siirtämisestä oli tullut valtiovallan taholta ja se koski myös vaaravyöhykkeeksi katsottua Turkua. Hallitus oli päättänyt 16-vuotta nuorempien lasten siirtämisestä pois pommituskohteiksi katsottavista kaupungeista. Niinpä turkulaiset koulut siirrettiin maaseudulle osana väestönsuojelun tehostamista. Turun tyttölyseon tietyt luokat toimivat Mynämäellä miesten Kotiteollisuuskoululla sekä yhteiskoulun tiloissa, Vehmaalla Maamieskoululla. Oppilaat ja opettajat muuttivat kyseisille paikkakunnille. He asuivat paikallisissa perheissä, maatiloilla ja lähiseudun kartanoissa. Koulu järjesti täysihoidon, ja oppilaiden vanhemmat maksoivat siitä. Tosin valtiolta antoi avustusta kyseiseen tarkoitukseen. Erään tiedon mukaan tyttölyseon opetusta olisi järjestetty Pöytyällä samana keväänä 1944. Virallisten koulun omien ”väistökoulujen” lisäksi tyttökoulun oppilaita hakeutui omaehtoisesti muihin siirtokouluihin tai opiskeli omin päin.

Poikkeusjärjestelyt koskivat myös ylioppilaskirjoituksia. Vuosina 1940 ja 1942 ei ylioppilaskirjoituksia järjestetty lainkaan. Ylioppilastodistukset annettiin kouluarvosanoihin perustuvan ylioppilastutkintolautakunnan harkinnan perusteella. Jälkimmäinen tarkoitti periaatetta, jonka mukaan ylioppilastutkinnoissa oli reputettava abiturienteja samassa suhteessa kuin edeltävänä vuotena keskimäärin oli kussakin aineessa reputettu. Tuolloin kirjoitettavia aineita oli kolme: äidinkieli, vieras kieli, matematiikka tai reaalikoe. Vuosien 1940 ja 1942 syksyllä ei ollut mahdollista korottaa arvosanaa. Tämän takia ylioppilastutkintolautakunta pyrki olemaan

hellävarainen reputtaessaan kokeilaita. Ehtoja ei myöskään saanut antaa kyseisinä vuosina. Tällä tavalla ajateltiin ylioppilastutkintojen yhteismitallisuuden toteutuvan kyseisinä vuosina. Tyttölyseon oppilaat hyötyivät käytännöstä, ainakin vuoden 1940 osalta. Kyseisenä vuonna koko maassa oli 279 kokeilasta, joista 235 (84%) hyväksyttiin. 1942 oli 284 kokeilasta, joista hyväksyttiin 270 (95%). Tyttölyseossa oli vuonna 1940 29 kokeilasta, joista hyväksyttiin 28 (96%), vuonna 1942 kokeilaita oli 26, joista 24 (92%) hyväksyttiin. Arvosanojen jakautumista ei tässä yhteydessä ole mahdollista selvittää. Lukiolaisten perinteiset penkinpainajaisajelut sekä koululla tapahtuvat iltajuhlat olivat sotavuosina kiellettyjä. Muista perinteistä ei luovuttu – oli sota tai ei. Kieltojuhlat järjestettiin kuten ennenkin huhtikuun lopulla. Sitä ennen, edeltävänä viimeisenä lukujärjestyksen mukaisena koulupäivänä, tyttölyseolaiset pukeutuivat pikkuvauvoiksi. Tapa oli uusi. Ankeiden aikojen vastapainoksi oppilaat keksivät uusia perinteitä. Työleirien päättyessä he järjestivät keskenään päättäjäisiä.

Sodan lähestyessä oma koulurakennuksemme oli otettu sotilaskäyttöön. Kuten todettiin, jo ennen talvisodan syttymistä rakennus oli otettu kertausharjoituksiin tulevien sotilaiden majoituskäyttöön, ja koulu oli tuolloin keskeytetty. Sodan puhjettua talolle suunniteltiin muutakin sotilaskäyttöä. Rakennus varattiin sotasairaalaksi, mutta sitä ei kuitenkaan käytetty tähän tarkoitukseen. Sodan loppupuolella eri puolilla Suomea koulurakennuksia varustettiin sotasairaaloiksi varoimenpiteenä, enemmän kuin sittemmin oli tarpeen. Sotasairaalan sijaan oma koulurakennuksemme toimi toisen sotilasesikunnan majapaikkana, pommituksissa kotinsa menettäneiden turkulaisten sekä siirtoväen tavaroiden varastointipaikkana. Sodan päättymisvaiheessa koulutalomme palveli myös evakkojen sekä Ruotsista Suomeen palaavien sotilapsien majoituspaikkana. Väli rauhan astuttua voimaan syksyllä 1944 koulurakennuksessamme toimi Turkuun siirretty entinen Käkisalmen yhteislyseo. Oman koulumme kolmen alimman luokan rinnakkaisluokat liitettiin kyseiseen evakkokouluun. Tällä tavoin kyseinen koulu sai käyttöönsä 6 luokkaa koulurakennuksemme ylimmästä kerroksesta. Se toimi rakennuksessamme lukuvuoden 1944-1945. Myös se tiedetään, että vuoden 1945 syksyllä tähän nimensä Turun yhteislyseoksi muuttaneeseen evakkokouluun otettiin uusia oppilaita. Se oli muuttanut Kauppatorin kulmassa olleeseen entiseen postitaloon. Kyseinen koulu lakkautettiin 1957 ja sen tilalle perustettiin valtion ylläpitämä normaalilyseo. On mahdollista, että sodan päätyttyä tyttölyseon tiloissa järjestettiin asepalveluksessa olleita nuoria miehiä varten ns. sotilasiltakursseja samaan tapaan kuin Turun II Suomalaisen Lyseon (vuodesta 1957 Puolalan yhteislyseo) ja Turun Suomalaisen Yhteiskoulun tiloissa tapahtui. Sodanajan asevelvollisuusikä oli laskettu 17 ikävuoteen, joten palvelukseenastuminen oli katkaissut monen lukiolaispojan koulunkäynnin. Seuraavana keväänä näitä miesoppilaita varten järjestettiin supistettu ylioppilaskoe. Rintamalla olleisiin poikiin nähden sota ei keskeyttänyt tyttökoulun oppilaiden koulunkäyntiä läheskään samassa mittakaavassa. Kyseisten poikien koulunkäynnin varmistamiseksi ryhdyttiin sodan jälkeen moniin poikkeusjärjestelyihin. Pahimmassa tapauksessa sota keskeytti lopullisesti monen pojan koulunkäynnin: kaikkien turkulaisten abiturienttien kokoontuessa lakitustilaisuuteen Akatemiantalolle luettiin aluksi niiden sankarivainajien nimet, jotka puuttuivat joukosta. Sota-ajan lakitukset saivat uusia perinteitä: lakin saatuaan osa naisylioppilaista vei ruusuja sotasairaaloihin, osa miesylioppilaista sankarihaudoille.

Tyttölyseota koskeneet sotilaskäyttösuunnitelmat eivät olleet poikkeuksellisia. Turun Suomalainen Yhteiskoulu sekä Turun Lyseo suljettiin syksyllä 1939 samaan aikaan ja samasta syystä kuin oma koulummekin: myös niiden tilat tarvittiin kertausharjoituksiin tulevien reserviläisten majoitustiloiksi. Turussa lähes kaikki kansakoulut otettiin samaan käyttötarkoitukseen. Vielä kerran välirauhansopimuksen solmimisen jälkeen syksyllä 1944 Turun Lyseon koulutalo otettiin uudelleen armeijan käyttöön kotiuttamisten takia. Talvisodan sytyttyä kaikki Turun koulut sulki ovensa aina elokuuhun 1940 asti, jolloin palattiin kouluun suorittamaan kesken jäänyttä lukuvuotta. Oman koulumme tavoin Turun Suomalainen Yhteiskoulu siirtyi siirtokouluun Auraan ja Paimioon helmikuussa 1944, Turun Lyseo Paattisille ja Klassillinen lukio puolestaan Marttilaan. Samana vuonna sotilasviranomaiset varasivat TSYK:n tilat sotasairaalakäyttöön, mikä ei kuitenkaan toteutunut. Monia koulurakennuksia koskevista varaussuunnitelmista huolimatta Kerttuli oli ainoa koulurakennus, missä todella toimi sotasairaala. Koulun varaaminen sodasta johtuvaan varastointikäyttöön ei sekään ollut poikkeuksellista. Turusta mm. Cygnaeuksen kansakoulu oli muutettu ulkomailta tulevien avustuspakettien lajittelu- varastointi- ja jakelukeskukseksi. Vertailtaessa Turun tyttölyseota ja muita turkulaisia kouluja koskevia sotilaskäyttötarkoituksia poikkeuksen muodostavat saksalaiset sotilaat. Vuonna 1942 kolme suurinta kansakoulua otettiin saksalaisten majoitustiloiksi ennen kuin heidän ”Pikku-Berliiniksi” kutsuttu parakkikylänsä valmistui. Saksalaisia sotilaista ei tiettävästi ollut missään vaiheessa majoitettuna Turun tyttölyseon tiloihin.

Tyttölyseon sota-ajan toiminnalla oli kansanhuollollinen merkitys. Kotitaloustunnit saivat oppilaiden silmissä uudenlaisen merkityksen. Syksyn 1939 ja kevään 1940 välisenä aikana Suomessa oli otettu käyttöön elintarvikkeiden ja monen muun kulutustavaran säännöstely. Jotkut koulut saivat kotitalouden opetusta varten tietyn määrän säännöstelyn alaista sokeria. Monessa koulussa kotitaloutta opetettiin ainoastaan teoriatasolla, Turun tyttölyseossa myös käytännön tasolla. Tämän ansiosta koulumme oppilaat saivat sotavuosina syödäkseen hilloja ja vaniljakastiketta, mikä ei monessa kodissa ollut mahdollista. Oppilaiden lisääntyntä kiinnostusta kotitaloustunteja kohtaan selittää se, että säännöstely vähensi sokerin kulutusta tehokkaasti: vuonna 1945 keskimääräinen kulutus oli vain 5 kg henkeä kohden kun ennen sotaa se oli ollut 30 kg. Ei siis ollut ihme, että sota-ajan tyttölyseolaiset muistelivat lämmöllä koulunsa kotitaloustunteja. Tätä ”kansanhuollollista” vaikutusta saattoi edesauttaa se, että tyttölyseon silloinen rehtori Armas Ensiö oli monien luottamustoimiensa ohella myös Turun kansanhuoltolautakunnan puheenjohtaja. ”Tiskin alta” sokeria tuskin jaettiin tyttölyseolle, koska kansanhuoltolautakunnalla oli omat tarkkailijansa kaupungilla – ja puheenjohtajan oma koulu oli varmasti tarkkailulistalla. Samanlaisia ruokaan liittyneitä muistoja on todennäköisesti myös niillä tyttölyseon oppilailla, joiden koulunkäynti siirrettiin maaseudulle keväällä 1944: maanviljelijäperheissä asuvat oppilaat saivat enemmän ruokaa verrattuna kaupungeissa asuviin kansasisariinsa. Ruokaan liittyneitä muistoja oli myös niillä tyttökoulun työvelvollisilla, jotka olivat loma-aikanaan töissä Jalostajan tehtaalla: sotatarviketehtaan tarjoama ruoka oli tervetullut lisä siviilien säännöstelyn alaiseen ruokavalioon.

Tyttölyseo toteutti kansanhuollon tarkoituksia myös muussa toiminnassaan. Koulun ollessa toiminnassa lukuvuonna 1940-1941 keittiössä (kotitalousluokassa) valmistettiin ja jaettiin lämmin ateria aluksi 60-70:lle oppilaalle (oppilasmäärä tuolloin 633), myöhemmin sodan loppuvuosina

130-140:lle (oppilasmäärä vuosien 1942 ja 1944 välisenä aikana 639-650). Nämä olivat joko varattomista perheistä tai sitten pitkänmatkalaisia, joille ei ollut mahdollista käydä kotonaan syömässä. Perusteena oli myös se, että oppilaan molemmat vanhemmat olivat päiväsaikaan töissä. Perusteena lienee ollut yhtä paljon oppilaan ravitseminen kuin se, että sotatarviketehtaissa työskentelevät vanhemmat saattoivat hoitaa työnsä sodankäynnin hyväksi. Harkinnan mukaan ruokaa jaettiin myös muille. Ruoka maksoi puolet normaali hinnasta. Halpahintainen ruoka tuli mahdolliseksi sen ansiosta, että Mannerheimin lastensuojeluliitto antoi rahaa kyseistä tarkoitusta varten. Asialla oli merkitystä, sillä sota-aikana mustasta pörssistä tuli ainoa ja lähes vallitseva tapa saada lisäruokaa säännösteltyjen elintarvikkeiden lisäksi mutta kaikissa perheissä ei siihen ollut varaa. Sota-aikaisten tilastojen mukaan noin kolmannes perheiden rasva- ja viljatuotteista oli peräisin mustasta pörssistä. Muut koululaiset toimivat kuten oli tapana ollut koulun valmistumisesta lähtien: keskellä koulupäivää oli kahden tunnin ruokatauko, minkä aikana koululaiset kävivät kotonaan syömässä. Muiden turkulaisten koulujen historiikeissa ei ole mainintoja sodanajan ruuanjakelusta, joten on mahdollista, että tässä suhteessa koulumme oli ainoa laatuaan Turussa.

Sodanajan ruuanjako palveli samaa päämäärää, mikä oli kansakoulupuolella saanut aikaan lain, jonka mukaan oppivelvollisuuskouluissa oli vuodesta 1943 (turkulaisissa kansakouluissa toteutui lukuvuodesta 1943-1944 lähtien) lähtien tarjottava yksi lämmin ateria päivässä. Lakisääteisen kouluruokailun tarkoituksena oli lievittää siviiliväestön ja sen mukana myös kansakouluikäisten heikkoa ravitsemustilannetta. Kaikki oppilaita koskeva yleinen kouluruokailu alkoi omassa koulussamme sodan jälkeen vuosina 1949-1950. Tyttölyseon ruoka tehtiin kotitalousluokan alapuolella olleessa pesutuvassa. Olosuhteiden pakosta kouluruoka sisälsi yksinomaan keittoja, vellejä tai puuroa. Pesutuvasta ruoka kannettiin luokkiin, missä ruokailu tapahtui. Oppilaiden oli tuotava voileivät omasta takaa, samoin maitoa ei saanut. Oppilaat maksoivat ruuasta kuukausittaisista ruokarahaa, minkä luokanvalvojat keräsivät. Nurinkurista sikäli, sodanajan harvalukuisille jaettu ”hätäapuruoka” oli ilmeisesti ollut parempaa kuin rauhan tultua koko koulun oppilasmäärälle valmistettu kouluruoka. Säännöstelystä huolimatta tyttölyseo sai sen verran perunoita ja lihaa, että sodan ajan ruokalistalla oli velliä kolme kertaa viikossa, perunakeittoa kaksi kertaa ja hernekeittoa kerran viikossa. Sotasäännöstelyn aikana (koulun ulkopuolinen) ruokavalio koostui maidosta, velleistä ja puuroista, silakasta, perunasta ja leivästä. Jos lihaa oli, sitä sai kerran kuussa. Sodasta huolimatta maitoa saatiin kouluun oppilaiden juomaksi, sodan jälkeen sitä ei herunut.

Koulumme selvisi talvi- ja jatkosodan pommituksista vaurioitta. Toisin kävi ruotsinkieliselle tyttölyseolle (nykyinen Panimoravintola Koulu), minne putosi palopommi. Sen sijaan sota merkitsi koulurakennuksellemme samaa kuin monelle muulle turkulaiselle asunto-osakeyhtiölle: korjaukset lykkääntyivät vuosikymmenien päähän tulevaisuuteen. Ennen talvisodan syttymistä rakennuksessa suunniteltiin aloitettavaksi suurisuuntainen remontti vuonna 1941. Tietävästi yksi koulun oppilas sai surmansa pommituksissa. Kaksi muuta kuoli työpalvelun välillisesti aiheuttamiin sairauksiin. Opettajakunnasta ei ketään kuollut sodan seurauksena.

Koulurakennuksen lisäksi myös oppilaat joutuivat sodan jälkeen kohtaamaan sotavuosien vaikutukset. Tämä koski myös tyttölyseolaisia. Sodan aikana kouluissa opiskelevia oli pidetty

enemmänkin sotatalouden työvoimareservinä kuin opiskelevina koululaisina. Loma-aikoja koskeneen työvelvoitteen lisäksi oppilaat osallistuivat erilaisiin talkoisiin, keräyksiin yms. sinä aikana, jolloin koulut toimivat. Seuraukset ilmenivät sodan jälkeen. Sodan päättymisvaiheen toimintakertomuksessa ennustettiin sodan aikana syntyneiden tiedollisten aukkojen vaikeuttavan opiskelua rauhan tultua. Kirjoittaja kuitenkin lohdutti itseään ja lukijoitaan toteamalla, että oppilaiden ”sosiaalista mieltä ja halua toimia toisten hyväksi oli onnistuttu kehittämään”. Saman lukuvuoden 1945-1946 toimintakertomus ilmaisee myös sen, että tyttölyseo tai paremminkin sen opettajat elivät toisenlaisessa suomalaisessa yhteiskunnassa sodan jälkeen kuin ennen sotaa.

”Oppilaiden käytös oli yleensä moitteetonta, käytösrikkomuksia sattui suhteellisen vähän. Yleisesti todettu nuorisorikollisuuden suuri kasvu ei päässyt näin ollen ainakaan sanottavasti tarttumaan oppilaisiimme”

”Yleensä”, ”suhteellisen” ja ”sanottavasti” sanojen käyttö tässä yhteydessä (aikaisemmissa toimintakertomuksissa ei katsottu tarpeelliseksi ottaa kantaa kyseisen nuorisorikollisuuden esiintymiseen tyttölyseossa) käytettynä lienee tarkoittaneen sitä, että vuoden 1945 jälkeiset tyttölyseon opettajat huomasivat olevansa tekemisissä erilaisten oppilaiden kanssa verrattuna sotaa edeltävään aikaan. Opettajien odotukset sen suhteen miten tyttölyseolaiset olivat ja käyttäytyivät olivat samat kuin ennenkin, mutta sodan jälkeen ne olivat kenties suuremmassa ristiriidassa sen kanssa minkälaisia tuon ajan oppikoulun ylimpien luokkien oppilaat todellisuudessa olivat. Nuorisorikollisuudella tarkoitettiin vuonna 1945 – kuten monessa sanomalehdissä asia ilmaistiin – ”moraalisen ryhdin ja siveellisen tason laskua erityisesti nuorison keskuudessa, alkoholin käyttöä, sukupuolitautilien lisääntymistä ja kevyen huvielämän kasvua”. Näistä ”moraalinen ryhti” ja ”siveellinen taso” koskivat lähinnä lukioikäisiä, kun taas maininta ”alkoholista, sukupuolitaudeista ja huvielämästä” taas vanhempaa nuorisoa. Nuorisoa koskeva moraalien ja siveellisen tason lasku tarkoittivat eri asiaa kuin varttuneempaa nuorisoa koskeva maininta sukupuolitautilien lisääntymisestä. Tunnetun luonnehdinnan mukaan sodan ajan Suomessa ja varsinkin sen jälkeen moni eli kuin ”viimeistä päivää”. Nuorison osalta moraalien ja siveellisen tason lasku selittyy sillä, että nuorison tavallinen sotaa edeltävä käyttäytyminen oli sodan aikana tullut laittomaksi ja paheksuttavaksi. Nuorison tavanomainen kerääntymisestä ja sosiaalistumisesta tuli sodan aikana laitonta toimintaa, kun kaikkien tanssia sisältävien tilaisuuksien järjestäminen kiellettiin samoin kuin kaikenlainen kokoontuminen. Myös ulkonaliikkumiskielto esti nuorison rauhanajan käyttäytymisen jatkumisen. Nuoriso kuitenkin uhmasi näitä määräyksiä jo sodan aikana syyllistyen samalla ”huliganismiin” tai ”nuorisorikollisuuteen”. Se halusi viettää vapaa-aikaansa samaan tapaan kuin edeltävän rauhan aikana. Varsinkin sodan päätyttyä nuorison oli vaikeaa ymmärtää kokoontumiskiellon jatkumista (tanssikielto kumottiin vasta 1948) ja nuorisoon kohdistetun sodan ajan asennoitumistavan jatkumista. Niinpä nuorisokäyttäytymisen ilmenemismuotoja liioiteltiin ja kaikki se oli edelleen ”rikollista” toimintaa. Nuorison lisääntynyt alkoholin käyttö selittyy sillä, että 17-18-vuotiaat pojat olivat olleet asepalveluksessa. Lisäksi monen lukiolaispojan oli vaikeaa motivoitua uudestaan koulunkäyntiin sen osoittautuessa aikaisempaa vaikeammaksi pitkällisen poissaolon jälkeen – ja turhautumista hukutettiin alkoholiin samaan tapaan kuin monen perheen isä turrutti sotatraumojaan viinan voimalla. Tytöt eivät kuitenkaan olleet poissa koulusta yhtä pitkään kuin monet pojat, mutta voidaan olettaa poikien asennoitumisongelmien vaikuttaneen myös toisen sukupuolen koulunkäyntiin.

Sodanaikaiset ja sen jälkeiset ongelmat olivat vielä pahempia Turun Lyseossa, olihan kyseessä poikakoulu. Aikakauden tavara- ja ruokapula näkyi koulun arjessa varastamisen lisääntymisenä samaan tapaan kuin ilmiö yleistyi aikuistenkin keskuudessa (omaisuusrikosten määrä moninkertaistui sota-aikana ja sen jälkeen). Koulun rehtori kuvasi oppilaiden käytöstä vuosina 1942-1943 seuraavalla tavalla:

”Mitä tulee oppilaiden käyttäytymiseen koulussa, on tähän kuten edellisen lukuvuoden aikana ollut havaittavissa jossain määrin tapojen huonontumista. Luvattomia poissaolojaon esiintynyt ehkä hiukan vähemmän, kun pahetta vastaan on koetettu ankarasti taistella. Sitä vastoin näpistelyä sattui tuon tuostakin eikä ponnisteluista huolimatta oikein päästy pahan alkujuureen kiinni. Olen kuitenkin vakuuttunut siitä, että tämänlaiset ikävät ilmiöt muodostavat poikkeuksen säännöstä. Valtaosaltaan nuorisomme edelleenkin on tervettä ja ihanteellista. Tämä ilmenee paitsi tasaisesta, ahkerasta työnteosta myöskin oppilaiden ainekirjoituksissa ilmaisemista ajatuksista.”

Turun Lyseon ongelmat eivät hävinneet rauhan tultua. Sodassa olleet miehet, olivat he sitten nuoria koulupoikia tai aikuisia miehiä, ilmaisivat sodan päätyttyä kokonaisvaltaisen turhautumisensa auktoriteetteihin, pakottamiseen ja kuriin. Ilmaisutapa vaihteli iän mukaan. Aikuisten rintamamiesten osalta se ilmeni siten, että rauhan tultua Turussa tiedetään entisten rintamasotilaiden hakanneen kadulla vastaan tulleita asepukuun pukeutuneita kantahenkilökunnan upseereita. Lyseon poikien osalta sama asia ilmeni siinä, että tupakanpolton yleistyttyä olivat opettajat antaneet ankaria rangaistuksia asian johdosta. Pojat olivat reagoineet rangaistuksiinsa yllättävän voimakkaasti. Vuoden 1945-1946 vuosikertomuksen mukaan jotkut pojista olivat kärsineet rangaistuksista johtuvasta ”mielenmasennuksesta” niin voimakkaasti, että heidät oli pitänyt erottaa koulusta. Harva lukioikäisenä asepalvelukseen vuosina 1939-1945 joutuneista lyseon pojista oli taisteluissa mukana, vaan suurin osa palveli kotirintamalla¹. Oli palveluspaikka mikä tahansa, asepalveluksessa olleiden poikien oli vaikeaa hyväksyä sitä, että opettajat rankaisivat heitä tupakanpoltosta.

Edellä mainitussa tyttölyseon toimintakertomuksessa oleva ennustus tulevan opiskelun vaikeutumisesta piti paikkansa. Koko 1940-luvun loppuvuosien ajan tyttölyseon toimintakertomuksissa valitettiin sitä, että sodan aikana syntyneet tiedolliset aukot vaikeuttivat tyttölukiolaisten myöhempää opiskelua. Koulujen sodanaikaiset keskeyttämiset muodostivat 1,5-2:n lukukauden pituisen aukon opinnoissa. Alempien luokkien tiedolliset aukot vaikeuttivat opiskelua ylemmillä vuositasoilla – ja myös ajallisesti pitkään sodan jälkeen. Vasta lukuvuoden 1949-1950 toimintakertomus oli sitä mieltä, että ”sodan aiheuttamat aukot alkavat täyttyä”. Tiedolliset aukot näkyivät myös ylioppilaskirjoituksissa. Ensimmäisinä rauhan vuosina 1945 ja 1946 koko maassa hyväksyttiin ylioppilaskirjoituksissa normaalilukemina pidettävät 95,5% ja 96,6% kokelaista. Vuoden 1948 keväällä sen sijaan hyväksyttiin ainoastaan 72% (mutta seuraavana syksynä kaikkiaan 92%). Tyttölyseon osalta ei ole mahdollista selvittää keväällä hyväksytyjen kokelaiden määrää. Kevään 1948 valtakunnallisesti alhaista hyväksymisprosenttia on selitetty sillä, että ylioppilastutkintolautakunta ei enää katsonut mahdolliseksi alentaa vaatimustasoaan

entisestään siitä mikä se oli ollut sodan päättymisen jälkeen. Toisaalta alhaista prosenttilukua on selitetty poikkeuksellisella ajankohdalla: vaaran vuosien yhteiskunnallinen levottomuus heijastui myös ylioppilaskoeluokkiin ja -saleihin.

Sota-ajan ankeuden vastapainoksi oppilaat keksivät uusia perinteitä kuten pukeutumisen pikkuvauvoiksi viimeisenä lukujärjestyksen mukaisena koulupäivänä ennen kielojuhlaa. Kuvassa kyseisen päivän viettoä välirauhan aikana. Kuvaan oli liitetty teksti: "Viimeinen koulupäivä 20.2.1941. Vielä kerran lapsia!"

Työtä sotaponnistusten hyväksi

Sodan aikana koululaisten oli osallistuttava sotaponnisteluihin, niin myös tyttölyseon kasvattien. Kaikki tyttölyseon vanhimmat oppilaat olivat loma-aikoina työvelvollisia, ja sen toteuttamista organisoivat lähinnä Tyttöjen Työkeskus ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö. 18-vuotta täyttäneet oppilaat kuuluivat lakisääteisen työvelvollisuuden piiriin, mutta vuonna 1942 työvelvollisuus laajennettiin koskemaan 15-vuotiaita ja sitä vanhempia. Oppilaat työskentelivät maataloudessa tai elintarviketeollisuudessa. Osa vanhimmistä oli maanpuolustustehtävissä. Aikaisempina pulavuosina oppilaita oli kehoitettu osallistumaan mm. paperin ja pihkan keräystalkoisiin. Sotavuosina kyseisen kaltainen keräys- ja talkootoiminta korostui entisestään. Siitä tuli osa nuorten kasvatusta varsinkin sota-ajan olosuhteissa. Tyttölyseon vuosia 1939-1945 koskevassa toimintakertomuksessa kerrotaan, että huomiota oli erityisesti kiinnitetty "sosiaalisen mielen ja yhteishyvän harrastuksen herättämiseen oppilaissa". Kouluissa oli tavallista se, että eri kouluasteiden oppilaat keräsivät marjojen ja sienten lisäksi kaikenlaista raaka-aineksi kelpaavaa: jät-paperia, lumppuja, pulloja, metalli ja jät-puuta. Elintarviketeollisuudelle kerättiin vadelman ja horsman lehtiä, lehmuksen kukkia teeksi ja voikukan juuria kahvin korvikkeeksi. Tyttökoulun oppilaat eivät suinkaan keränneet kaikkia edellä mainittuja. Vaatteita kerättiin useampana vuotena: vuosina 1941-1942 niitä kerättiin 5 kuutiota Itä-Karjalan lapsille ja 5000 vaatekappaletta pikkulasten vaatekeräykseen. Jät-paperia kerättiin 8000 kg ja 20 000 markkaa lasten radiokeräykseen. 2000 mk saatiin järjestämällä kuoroilta. Lähes 300 oppilasta hoiteli

maatalousoppilaina omia viljelmiään kesäkuukausina. 20 prosenttia oppilaista tarjoutui nuorten talkoiden kautta töihin maataloille ja työleireille. Vuonna 1942 vaatteita kerättiin Turun ja lähialueiden lapsille. Työtä maanpuolustuksen hyväksi vauhditettiin luokkien välisillä samoin kuin koulujen välisillä kilpailuilla. Vuonna 1943 Turun tyttölyseo sai valtakunnallista näkyvyyttä, kun Talkootyö-lehti käytti koulun oppilaita esimerkkinä nuorten talkotoiminnasta. Mainittakoon, että koulun oma teinikuntatoiminta sai alkunsa sotainvalidien ja -orpojen auttamisesta. Toiminta jatkui myös sodan jälkeen.

Turun tyttölyseon oppilaita sokerijuurikkaan nostotalkoissa Raision Friisilässä 12.10.1943. Nuorten talkoot -järjestö organisoi erilaisia kouluja koskevia keräystapahtumia ja talkoita. Kuva on julkaistu Talkootyö-lehdessä 11/1943. Valokuvaaja Paldan/Museovirasto.

Tyttölyseon oppilaita lähdössä talkoisiin 12.10.1943. Kuva julkaistu Talkootyö-lehdessä 11/1943. Valokuvaaja Paldan/Museovirasto

Tyttölyseon oppilaiden keräämiä vaatteita Turun ja lähialueiden lapsille 27.3.1942. Kuvalähde Turun Sanomat/Turun kaupunginmuseo.

Tyttölyseon oppilaita suorittamassa työvelvollisuuttaan Jalostajan tehtaalla Turussa. Oppilaat puhdistavat sipuleita. Kuva on julkaistu Paula Kairisen kokoamassa Turun suomalainen tyttökoulu – Turun tyttölyseo – Luostarivuoren koulu ja lukio 100-vuotta -kirjassa.

Kirjallisuus:

Haapakoski Toivo: Koulunkäyntiä sodan varjossa. Teoksessa Ramus Aureus. Klassikkona 130 vuotta. Turku 2009.

Ikonen Kimmo: Turun koulut aikansa ilmiönä. 140 vuotta yleissivistävää opetusta 1872-2012. Turku 2015.

Kairinen Paula (toim): Turun Suomalainen Tyttökoulu, Turun tyttölyseo, Luostarivuoren koulu ja lukio 100 vuotta. Turku 1982.

Lento Katri – Rusanen Jari: Tulevaisuutta rakentamassa. Turun Lyseo 1903-2003. Uusikaupunki 2003.

Leppilampi Mika: SABOTAASIA JA ILKIVALTAA. Jatkosodan aikaisen nuorisorikollisuuden ilmenemismuotoja ja niihin suhtautumista Tampereella. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Tampereen yliopisto. Kandidaatintutkielma 10/2022
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/143373/LeppilampiMika.pdf;jsessionid=2E8BB338A205EF768E6E488AB9F3E383?sequence=2> Luettu 25.3.2026.

Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Toimittaneet Sari Näre ja Jenni Kirves. Juva 2008

Turun tyttölyseo 1925-1946. Toimintakertomukset.

Uusitalo Sinikka: Turun kaupungin historia 1918-1970. Turku 1982.

ⁱ Turun Lyseosta tulleissa sankaritauluissa on kaikkien aikoinaan kyseisessä koulussa opiskelleiden sankarivainajien nimet. Talvisodassa lyseon poikia oli kaikkiaan 110 asepalveluksessa ja näistä muutama vapaaehtoiseksi ilmoittautuneista oli mukana taisteluissa. Viimeksi mainituista Esko Emmanuel Alanen kaatui talvisodan viimeisenä päivänä. Jatkosotaan osallistuneista lyseon kirjoissa olevista pojista kaatui 5 ja 2 katosi.